

**Гайдай Тетяна Вікторівна****Gaidai Tetiana,**

д-р екон. наук, проф.,

професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0002-7413-3936

## **МЕТОДОЛОГІЧНЕ НОВАТОРСТВО А. ГАЛЬЧИНСЬКОГО ЯК ПРОЯВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА ВЧЕНОГО**

Ті, хто знайомі з історією економічної науки, не можуть не погодитись з висновком, що найбільш видатні її представники, які залишили значимий слід у її розвитку, рано чи пізно у той чи інший спосіб звертались до проблем економічної методології, тобто, за висловом М. Блауга, до осмислення того, «як економісти пояснюють» [6]. Або безпосередньо здійснюючи власні методологічні новації, як А. Курно, Г. Госсен чи Л. Вальрас; або вдаючись у період творчої зрілості до поглибленого методологічного аналізу економічної науки, як Дж. С. Мілль, К. Маркс, М. Фрідмен, Дж. Робінсон, Р. Хейлбронер, Й. А. Шумпетер чи Д. Макклоскі; або беручи участь у безкомпромісних методологічних «дуелях» з опонентами, як К. Менгер і Г. фон. Шмоллер, Дж. М. Кейнс і Ф. фон Хайек та інші.

Також помічено, що інтерес дослідників до проблем методології економічної науки має пульсуючий характер. Методологічні основи науки зазвичай піддаються інтенсивній рефлексії чи під час ендегенних, тобто наукових, криз і революцій, що породжують гострі методологічні дискусії; чи під час, так би мовити, екзогенних кризових потрясінь на боці об'єктивної реальності – економіки, коли господарське життя вимагає нових методологічних проривів і парадигмальних новацій.

Тим гострішими стають ці методологічні виклики на тлі складного кумулятивно-причинного сплетіння у міцний «гордіїв вузол» як ендегенних внутрішньо-наукових, так і екзогенних господарсько-економічних кризових чинників, що зазвичай трапляється у часи історичних біфуркацій, особливо на перехресті епох. У даному контексті значний пізнавальний та науково-практичний інтерес становить осмислення спроможності вченого розпізнавати нагальні інтелектуальні виклики своєї доби та сміливо відповідати на них, піднімаючись до рівня науково-методологічного новаторства, яке під силу лише глибокому мислителю, філософу і візюнеру.

Як відомо, творча зрілість, а отже найбільш плідний період наукової творчості й реформаторської активності Анатолія Гальчинського, видатного українського вченого-економіста, державного діяча і стратега-реформатора, припали на особливий історичний період – злам століть і навіть тисячоліть. Проте небагатьом судилося за формальною символікою календарних дат і цифр розгледіти ознаки триваючих та прийдешніх тектонічних цивілізаційних зсувів, зламів і розломів, контури глибинних системних соціально-економічних трансформацій та відповідних їм назрілих модернізаційних проєктів.

На цьому тлі не можна не помітити і не відзначити те, що вирізняло видатного українського ученого з-поміж широкого фахового загалу – особливо загострене та глибоке відчуття надходження нової історичної доби не тільки для України, але й для світу, розуміння сучасності як часу епохальних змін, глибинних цивілізаційних і системних трансформацій. Свідченням цього є відповідна тематична спрямованість та змістовне наповнення численних економічних праць ученого, що стає зрозумілим навіть з самих їхніх назв: «...на межі тисячоліть», «...глобальні трансформації», «...постформаційна

цивілізація», «...у контексті цивілізаційного процесу», «...поступ у майбутнє», «... становлення глобального суспільства» тощо.

Унікальний своєю різнобічністю науковий спадок Анатолія Гальчинського засвідчує його глибоке онтологічне сприйняття досліджуваної, а згодом і стратегічно-реформованої ним об'єктивної економічної реальності як надскладної, надзвичайно динамічної, цивілізаційно детермінованої, глобалізованої і разом з тим національно визначеної, а також наділеної багатьма іншими значимими характеристиками, науково-теоретичне осягнення й осмислення яких, на його думку, потребувало нового рівня і нової якості концептуально-методологічного озброєння дослідника. За висловом А. Гальчинського, «в періоди крутих поворотів історії структура і механізми пізнавального процесу в їх системній цілісності застарівають» [2, с. 4]. Тому глибоко закономірно, що визначальною відмінністю наукового доробку вченого стало не тільки аргументоване обстоювання нагальності й вагомості подальшого парадигмального та методологічного оновлення вітчизняної економічної теорії, але й здійснення особистого плідного внеску у розробку цієї наукової проблематики, якій А. Гальчинський присвятив низку своїх фундаментальних економічних праць [1; 2; 3; 4; 5].

Теоретичний доробок А. Гальчинського у галузі економічної методології являє собою високий зразок сучасної наукової *методологічної рефлексії*. Поняття наукової рефлексії (від лат. *reflexio* – відображення) застосовне у філософії науки для позначення станів і процесів самоусвідомлення та самопізнання наукою власної сутності, змістовності, способу функціонування та розвитку. Історично з розвитком типів наукової раціональності така рефлексія формується підвищенням частки наукової інтроспекції у дослідній практиці вченого, поступовим перенесенням уваги з об'єкта на суб'єкт та наукове знання як результат наукової діяльності.

*Методологічна рефлексія* – це фокусування уваги дослідника на власних пізнавальних та науково-дослідних можливостях, засобах і результатах. Це стан науково-методологічного самоусвідомлення сукупності дослідних методів, аналітичного інструментарію з точки зору їх адекватності цілям і завданням науково-дослідної діяльності. Сучасна філософія науки, а також безпосередній історичний досвід розвитку економічної науки теоретично та емпірично засвідчують, що її спроможність до методологічної рефлексії є ознакою досягнутого нею порівняно вищого рівня розвинутості як сфери наукових досліджень. Тому зростаюча схильність економічної науки до методологічної рефлексії на рубежі ХХ–ХХІ ст. стала безпосереднім результатом і закономірним свідченням набутого нею ступеня зрілості. Цікавим є той факт, що тоталітарне суспільство, як і наука у ньому, є не рефлексивними.

Чудово розуміючи все це, А. Гальчинський вважав, що виклики сучасності «стосуються усього спектра вихідних методологічних постулатів, на принципах яких будуються фундамент економічної теорії, її основні структурні конструкції» і навіть на двадцятому році державної незалежності з усією принциповістю та безкомпромісністю фіксував ознаки того, що «українська економічна наука дедалі більше відстає від сучасного наукового поступу, консервується у своєму розвитку» [4, с. 154]. Вважав за необхідне визнати цю небезпечну ситуацію і шукати способи її подолання.

Природно, що методологічна рефлексія в економічних працях Анатолія Гальчинського базувалась на творчо-критичному опануванні значимих напрацювань саме у науково-методологічній галузі, передусім у філософії науки [1; 4; 5]. Йдеться передусім про введення ученим в економіко-теоретичний науковий обіг і вітчизняний економічний дискурс інтелектуального спадку та методологічних новацій засновників *еволюційної епістемології* ХХ ст. і сучасності – методології фальсифікаціонізму як процедури верифікації науковості знання К. Поппера, теорії наукових парадигм та революцій Т. Куна, моделі конкуруючих науково-дослідних програм І. Лакатоса, постмодернізму науки у постіндустріальну епоху Ж. Ф. Ліотара, Ж. Бодрієра [1, с. 33-41; 4, с. 169-200; 5, с. 4-6, 12-16] та інших.

Праці методологічного спрямування Анатолія Гальчинського пронизані глибоким переконанням у тому, що наукові уявлення про зміст і структуру методології економічної теорії, як будь-якої наукової галузі взагалі, мають історичний характер. Вони перебувають в постійному історичному розвитку, еволюціонують, змінюються та коригуються з розвитком самої науки. А тому економічні дослідження мають реалізовуватись на рівні сучасних наукових уявлень щодо змісту та дослідних завдань методології економічної теорії як наукової галузі.

На перехресті історико-економічних епох – в умовах переходу від командно-адміністративної моделі державного соціалізму до ринкової економіки, глибинних постіндустріальних та інформаційних техногенних змін, глобальних та локальних трансформацій і біфуркацій – учений тонко відчував нагальність ротації наукових мейнстрімів, а також зміни дослідно-оціночних і методологічних гештальтів. Саме тому економіко-теоретичні праці А. Гальчинського як для часу їх написання, так і для сьогодення виконували і продовжують виконувати *важливу просвітницьку місію* – введення у вітчизняний науковий контекст найбільш значущих досягнень і надбань сучасної світової економічної науки у галузі економічної методології і теорії з метою подальшого творчо-критичного опанування ними. У цих працях ми знаходимо вражаючі результати глибокого особистого опрацювання ученим ключових ідей видатних мислителів сучасності – Ф. Броделя, Д. Белла, І. Валлерстайна, А. Тойнбі, Е. Тоффлера, І. Пригожина, І. Стенгерса, Ф. Фукуями, С. Хантінгтона і багатьох інших, а також їхню актуалізацію і творчу адаптацію для дослідних потреб вітчизняної економічної науки.

Аналіз наукового спадку А. Гальчинського доводить, що еволюція методологічних уявлень ученого про закономірності розвитку наукового економічного знання спиралась на новаторські інтерпретації основ його функціонування, рівнів і меж реалізації пізнавально-дескриптивної та прогностично-практичної функцій теоретичної економіки. Вчений наголошував на необхідності усвідомлення на рубежі ХХ і ХХІ ст. вітчизняним суспільствознавством та, зокрема, економічною теорією початку *світоглядно-методологічного транзиту* від модерну до *постмодерну*, що знаменує «оновлення світоглядних конструкцій суспільства, формування нового інтелектуального поля, в межах якого розгортається науковий пошук, формується нова конструкція теоретичних знань» [4, с. 154]. Він безпосередньо докладав вагомих зусиль до реалізації цього транзиту на засадах методологічної модернізації української економічної науки.

Отже, на наше глибоке переконання, незаперечним проявом особистого інтелектуального лідерства стало *методологічне новаторство* А. Гальчинського, яке можна вважати його своєрідною науковою «візитівкою» і яке, безумовно, ще потребує свого належного осмислення, поцінування та подальшого творчого розвитку. Таким чином, методологічне новаторство вченого сприяло пострадянській «емансипації» української економічної науки від тоталітарного науково-парадигмального та методологічного спадку, знаменувало вагомий крок у відновленні синхронізації її розвитку у визначальних напрямках і трендах зі світовою.

#### Список використаних джерел:

1. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти. Київ : Либідь, 2006. 312 с.
2. Гальчинський А. Економічна наука: проблеми методологічного оновлення. *Економіка України*. 2007. № 3. С. 4–13.
3. Гальчинський А. Методологія складних систем. *Економіка України*. 2007. № 8. С. 4–18.
4. Гальчинський А. Економічна методологія. Логіка оновлення : курс лекцій. Київ : АДЕФ-Україна, 2010. 572 с.
5. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми. *Економіка України*. 2012. № 5. С. 4–19.
6. Blaug M. *The Methodology of Economics : Or, How Economists Explain*. 2-nd ed. Cambridge University Press, 1992. 286 p.